

Symposium Duurzaamheid, Zwolle 6 december.

In deze barre tijden, ik doel niet op het winterse weer buiten, maar op de politiek die de culturele sector in de houdgreep heeft, houden we vandaag hier in Zwolle een symposium over duurzaamheid op het toneel. We zullen optimistisch zijn en er maar vanuit gaan dat de duurzaamheid van het theatergenre in dit barbaarse klimaat ook duurzaam zal blijken te zijn, uiteindelijk.

Wat is duurzaamheid, is dat klimaatneutraal, is het voorbehouden aan technisch vernuft, of kan een versmelting van vorm en inhoud ook duurzaamheid in zich dragen?

Als een van de leden van de klankbordgroep, die voor dit EOS-project is samengesteld, heeft de organisatie mij gevraagd wat te vertellen over de conclusies van deze groep. Voor deze conclusies ben ik Jos van de Haterd dankbaar, omdat ik gebruik kon maken van het verslag dat hij van de nabespreking na de presentatie in Rotterdam gemaakt heeft.

De klankbordgroep bestond uit choreografen, televisieregisseurs en licht- en decorontwerpers.

In Rotterdam hebben we van fragmenten van twee dansstukken een lichtontwerp met conventioneel en een ontwerp met duurzame verlichting gezien. Dit werd gerealiseerd door de lichtontwerpers Henk van der Geest en Tom Verheijen.

Henk van der Geest heeft de resultaten van het publiek op de vragen naar aanleiding van dit project al getoond, ik ga verder in op het gesprek van de klankbordgroep na afloop van de presentatie.

We hebben rekening gehouden met het feit dat de beperking van tijd, de ontwerpers hebben dit in amper twee dagen moeten realiseren, een hoger virtueel gehalte

van de presentaties met zich zou meebrengen. En ook mee gecalculeerd is dat de keuzes in het ontwerp wellicht ook door het EOS project en niet alleen door de choreografie ingegeven zouden zijn.

Het was uiteindelijk ook een mooie samenloop van omstandigheden dat Tom Verheijen heeft geprobeerd om met beide soorten lampen, conventioneel en duurzaam, hetzelfde ontwerp te realiseren en dat Henk van der Geest juist de mogelijkheden van de duurzame armaturen op een nieuwe manier heeft gebruikt dan bij het 'conventionele' ontwerp. Dat maakte het project nog veel informatiever.

Onze groep heeft bijna altijd unaniem de duurzame belichtingen van de conventionele belichting kunnen onderscheiden.

We zijn in het geheel niet ingegaan op de technische aspecten van de schijnwerpers, of we met LED, plasma, CDM of juist halogeen, gloeilampen of andere lichtbronnen te maken hadden. We hebben ons vooral gefocust op de beleving van de presentaties.

Dat de belichtingen met duurzaam licht door de klankbordgroep werden "herkend" had te maken met het feit dat de projectie van de schijnwerpers minder scherp leken te zijn dan we kenden en de reflecties op de vloer minder strak. Ook de kleurverschillen werden waargenomen. Het feit dat de duurzame lichtbundels uit rood/blauw/groen worden samengesteld werd door een aantal van ons gezien. Een beeldrager zag zelfs een zwarte rand om de lichtbundel.

De kleuren werden eveneens anders beleefd, vooral in het fragment dat het Scapino Ballet danste werd dit heel duidelijk. de duurzame lampen gaven minder warmte en leverde een minder natuurlijke huidskleur op. De

achtergrond werd vlak en de ruimte leek spanningsloos, terwijl dit fragment in de conventionele belichtingen veel gradaties en betekenislagen gaf en als gevoeliger ervaren werd

De duurzame lampen leverden nieuwe kleuren op, waren de vorige bevindingen, onscherpte en kleuruitstraling, negatiever, dit leverde nieuwe inzichten op. We zagen een scala aan andere mogelijkheden voor de ontwerpers, voor ons, een ander kleurenpalet, andere invalshoeken, strakke overgangen, enorm snelle overgangen in kleuren. Kleurtekeningen op het achterdoek wat tot op heden niet met conventioneel licht gemaakt kon worden, werkelijk een geweldig mer a boire.

De ruimtelijke beleving en de diepte en scherptediepte werden tussen conventionele en duurzame belichting als zeer onderscheiden ervaren.

Bij de presentatie van Scapino was dit nog het meest merkbaar, de conventionele belichting gaf veel meer diepte, de spelers kwamen mooi los van de achtergrond en hun bewegingen werden daardoor heel spannend. Bij AYA kwam er een vreemde dieptebeleving in de duurzame versie, die de dansers wel losmaakten van de achtergrond, maar toch in hun bewegingen plat bleven. De dansstukken waren zeer contrasterend van elkaar, en behoefden ook andere belichtingen. Bij het dansstuk van AYA werd in het belichten met duurzaam licht, verrassende resultaten bereikt.

Omdat er in de klankbordgroep televisie- lichtontwerpers en regisseurs zaten was er ook aandacht voor de mogelijkheden om duurzame belichting in studio's te gaan gebruiken.

De duurzame theaterbelichting kent nog veel beperkingen, er zal nog veel doorontwikkeld moeten worden, voor dit in het theater in zijn volledigheid geïntroduceerd kan worden

maar voor televisie liggen de mogelijkheden in een vroeger stadium binnen handbereik.

De lichtontwerper weet dat het gefilmde materiaal geshaded wordt tijdens de opnamen en daarna nog een nabewerking ondergaat. Dat gebeurt om van al het opgenomen materiaal een eenheid te maken om het televisiestuk ook in de montage tot zijn recht te laten komen. Hierdoor zijn de mogelijkheden om in de televisiestudio duurzame lampen te gebruiken veel groter. Met duurzame schijnwerpers in een studio heeft men zoveel mogelijkheden, meer dan met conventioneel licht, om meer verschillende overgangen, in kleur en beweging snel te maken.

Daar zou het eerder ingevoerd kunnen worden.

Omdat de klankbordgroep natuurlijk graag de juiste belichting bij het juiste fragment wilde 'raden' keken er een aantal van ons naar de lampen in de zaalbrug, sowieso naar alle zichtbare lampen. Maar er ontstond verbazing omdat er een aantal lampen bij alle vier fragmenten aanstonden. Later bleek dit te zijn om dat deze lampen, die bij de duurzame delegatie hoorden, ofwel teveel tijd nodig hadden om op de sterkte te komen die verlangd werd, of alleen met een shutter gedimd konden worden. De bron was dan wel duurzaam, maar door het lange branden wordt het effect minder. In de discussie bleek ook dat de term conventioneel tegenover duurzaam niet helemaal alle ladingen dekt. Ook in de lampen die nu conventioneel genoemd worden, zitten verschillen in verbruik en slijtage. En in duurzame armaturen zijn er velen nog niet zo ver in de ontwikkeling om daarin al die grote winst te behalen. Maar het is een goede zaak dat deze ontwikkelingen volop bezig zijn. Niet alleen de lamp zelf, maar ook het gebruik ervan bepalen of de duurzame gedachte gehaald wordt. Want als je duurzame lampen in een studio de hele dag laat branden, schiet je natuurlijk ook niet veel op.

Het nagesprek na de presentaties duurde eigenlijk te kort, zoals dat altijd gaat wanneer nieuwe inzichten zich aandienen.

Maar een belangrijke conclusie was, dat niet alleen de duurzaamheid en het feit dat de wereld voor volgende generaties nog bewoonbaar moet zijn de reden is om duurzame dan wel duurzamere belichtingsbronnen te introduceren. Ook in het maken van lichtontwerpen biedt nieuw materiaal veel nieuwe mogelijkheden en cadeautjes en evolueert de benadering van het licht in het theater zich. Dat houdt het theater dynamisch.

De uitdaging moet liggen in het visualiseren van het concept met alle middelen, die ons ter beschikking staan en hoe langer hoe meer met duurzame middelen. Niet zoals Gerard Reve zei: vooruitgang bestaat niet, en dat is maar goed ook, want zoals het is, is het al erg genoeg! Integendeel, inspelen op veranderingen is juist de kunst van het bestaan!

Natuurlijk mogen we nooit, in deze hele discussie, vergeten waarom we theater maken. Het gaat over een inhoud, die vormgegeven wordt.

Oliver Wendell Holmes , een Amerikaans filosoof en schrijver zei: " Iedere geest, eenmaal uitgerekt door een nieuw idee, komt nooit meer terug naar zijn oorspronkelijke afmetingen." (A mind expanded to fit a new idea, never returns into its natural shape).

Die inhoud is al moeilijk genoeg te waarborgen. In een tijd dat het beeld koning is, is er een grote kloof ontstaan tussen kijken en zien.

De kranten staan vol over en met beeldcultuur. Maar dat betekent niet dat we de beelden sneller zien en begrijpen. Nee, helaas, de beelden zijn vluchtig geworden. We nemen beelden snel tot ons, maar we doorgronden ze niet. Het is weer tijd om betekenis met en van beelden af te dwingen, daar waar niemand meer bij stil staat, daar moet weer halt gehouden worden. We kijken wel, maar we zien niets, want zien is niet iets waar we naar kijken, maar wat er ontstaat wanneer we kijken. (Maaïke Bleeker)

De afbeelding is tegenwoordig belangrijker dan wat er afgebeeld is. En dat afgebeelde bergt lagen en betekenissen in zich, die in het theater van essentiële waarde zijn.

Een ontwerper heeft de zichtbare wereld uit elkaar geschroefd en op een andere manier weer in elkaar gezet, heeft elementen in een andere context geplaatst, het toeval uitgesloten en doelgericht nieuwe betekenisvolle lagen aangebracht in zijn ontwerp.

Ontwerpen voor theater is een beweging in tijd en ruimte, met een eigen dimensie.

Hoe kom je tot een visuele vertaling van het INNERLIJK van een voorstelling?

Om beweegredenen emoties en meer te laten zien heb je stijlmiddelen nodig, want alles in het theater, elke keuze, heeft betekenis.

Theater is geen museum, het is dynamisch en vormt een geheel met alles wat erin, eromheen en doorheen gebeurt. Theatervormgeving kent geen verstilde of gestolde tijd.

De virtuele reis van de ontwerper start in het hoofd, de ratio, daar ontstaan de vragen en tekenen zich de contouren van een concept zich af. Daar wordt het doel

gedefinieerd, daar worden ook andere doelen uitgesloten.. De weg zal nooit lineair zijn. Het materiaal in het hoofd van de ontwerper en in zijn zoektocht is nooit genoeg af. De hersens zijn altijd op zoek zijn naar herkenning. Bij het terugkijken en herleiden komen associaties met andere dingen, er gaan deurtjes' in het hoofd open die toegang verschaffen tot veel interessantere stof. Via steeds weer nieuwe deurtjes ontstaat er eindelijk iets, de ontwerper weet het, herkent het, hoort een klap, en is bij het laatste deurtje beland. Daar zit het beeldverhaal, de beelddramaturgie, dat later in de hoofden van de toeschouwers verhalend moeten worden, het is immers daar waar er gevoeld wordt en ook besloten wordt wat de betekenis van het beeld geweest is. Die reis is het belangrijkste dat je je publiek meegeeft. De Griekse dichter Kavafis zei : "Als je de tocht aanvaardt naar Ithaka , wens dan dat de weg lang mag zijn, vol avonturen, vol ervaringen" , eenmaal aangekomen in Ithaka bleek de stad enorm teleur te stellen, maar Kavafis zegt: "Ithaka gaf je de mooie reis, was het er niet, dan was je nooit vertrokken". de reis is belangrijker, dan het aankomen op het einddoel. De reis is de actie, de reflecteerbare noodzakelijke beweging.

Daarom vind ik dat een theaterbeeld nooit eendimensionaal mag zijn, je kunt beter vragen opwerpen, vragen zetten iets in beweging, antwoorden sluiten iets af, antwoorden zijn een noodzakelijk kwaad. Natuurlijk komt de groei van de wetenschap door antwoorden, maar die antwoorden genereren altijd weer nieuwe vragen. Een echt goed antwoord bestaat niet, behalve dat antwoord, waarbij de goede vraag niet bestaat.

In deze tijden waarin het kunstbeleid enorme beperkingen voor de kunsten inhoudt en waarin de kunstsubsidies onder druk staan, dan wel sneuvelen, is het van groot

belang om als sector te tonen dat de kunsten wel van essentieel belang zijn in deze maatschappij. Kunst werkt vooral in op de ziel van de mens en vormt zijn geestelijke structuur. Kunst draagt ook bij aan de vorming van de maatschappij . Er wordt een spiegel voorgehouden, als een reflectie. Kunst geeft tegengeluid, is de uitdrukking van onze verbeeldingskracht, ze laat ons de wereld met een nieuwe, frisse blik zien en laat ons voelen en denken. De onmeetbare effecten van de kunst op de maatschappij worden door de huidige regeringspartijen genegeerd, wat desastreus kan worden.

Laten we hierop in het theater een antwoord proberen te articuleren, een antwoord waarbij we de inhoud van onze voorstellingen op duurzame wijze verbeelden en daarmee vernieuwend en trendsettend blijven.

Moge alle nieuwe inhoudelijke en technische middelen leiden tot nieuwe ideeën, die op alle fronten duurzaam zijn, leiden tot nieuwe concepten en daarmee de dynamiek, die theater eigen is, ook waarborgen.

Zoals de schilder Willem Hussem in zijn gedicht de zee en de wind veroorzaakt:

Zet het blauw van de zee tegen het blauw van de lucht,
veeg er het wit van een zeil in en de wind steekt op.

Dank jullie wel.

Mirjam Grote Gansey